

04

คัมภีร์ใบลานกับกระบวนการสร้างศูนย์เรียนรู้ชุมชน
ด้านเอกสารโบราณวัดศรีจันทร์ ชุมชนบ้านนาอ้อ
อำเภอเมือง จังหวัดเลย เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรม

Palm Leaf Manuscripts and the Process of
Creating a Community Learning Center in
Ancients Documents for a Heritage tourism of
Wat Srichan Ban Na-Or Mueang District Loei
Province, Thailand

สมัย วรรณอดร *

Smai Wannaudorn

* อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอให้เห็นถึงความสำคัญของคัมภีร์ไบเบิลที่มีบทบาทต่อกระบวนการสร้างศูนย์เรียนรู้ชุมชนเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตอบสนองนโยบายของรัฐ ผ่านวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยชุมชนมีส่วนร่วมกับทีมวิจัยตั้งแต่แรกเริ่มจนถึงสิ้นสุดโครงการ ทั้งการระบุปัญหา ประชุมปรึกษาหารือ วางแผน การดำเนินงาน และการประเมินผล เป็นกระบวนการสร้างศูนย์เรียนรู้ชุมชนด้านเอกสารโบราณ วัดศรีจันทร์ ชุมชนบ้านนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย และเกิดเป็น “ศูนย์เรียนรู้ชุมชนด้านเอกสารโบราณ วัดศรีจันทร์” ได้นำเสนอใน 3 ประเด็นคือ ความสำคัญของคัมภีร์ไบเบิลที่สัมพันธ์กับวิถีชุมชน ขั้นตอนและกระบวนการดำเนินงาน และการก่อเกิดเป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชนด้านเอกสารโบราณ วัดศรีจันทร์

คำสำคัญ: คัมภีร์ไบเบิล, ศูนย์เรียนรู้ชุมชน, วัดศรีจันทร์ บ้านนาอ้อ

A b s t r a c t

The aim of this article is to present the importance of palm leaf manuscripts. These manuscripts will play an important role in process of the creation of the community learning center in ancient documents for the cultural heritage tourism which is in response to government policies. This article will document the entire process of creating a community learning center from start to finish, resulting in the inauguration of “The community learning center in ancient documents, Wat Srichan”. The three major issues outlined are the importance of the palm leaves manuscripts and their relationship to local communities, the procedures and processes, and the establishment of the community learning center in ancient documents, Wat Srichan.

Keywords: Palm leaf manuscripts, A community learning center, Wat Srichan Ban Na-Or

บทนำ

ศูนย์เรียนรู้ชุมชนด้านวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์และความเจริญทางด้านวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนนั้นๆ เพราะเป็นศูนย์รวมของศิลปวัฒนธรรมประเภทต่างๆ ของชุมชนที่เป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน และสามารถสร้างเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี เพราะในปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Culture tourism) กำลังได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก เพราะเป็นการท่องเที่ยวที่ได้ชมและสัมผัสกับวิถีชีวิตแบบเก่าๆ ท้องถิ่นเก่าแก่ มีมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่หาดูได้ยากในยุคโลกาภิวัตน์ เป็นวิถีวัฒนธรรมที่มีความน่าสนใจ เป็นที่ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นทั้งสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม ภาษาและวรรณกรรม ศิลปกรรม รวมถึงงานประเพณีพิธีกรรม เป็นสินค้าวัฒนธรรมที่ได้รับความนิยมอย่างยิ่ง เพราะศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีคือกิจกรรมหรือผลงานที่เกิดจากความคิดของชาวบ้านที่แสดงให้เห็นคุณค่าแห่งการดำเนินชีวิต วิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาแต่ละชุมชนหรือท้องถิ่น เป็นการแสดงถึงความเจริญงอกงามของกลุ่มชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ (ทิพย์ หาดสาสน์ศรี และพิมพ์พรพรณ เทพสุเมธานนท์ 2551 : 70) และในปัจจุบันโลกาภิวัตน์กับการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก โลกาภิวัตน์ทำให้เกิดธุรกิจและ

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่นำผู้คนจากที่ต่างๆ มาพบกัน เป็นบริบทและปัจจัยที่ทำให้เกิดพลวัตทางวัฒนธรรมและพลวัตทางคติชน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมอันทำให้เกิดปรากฏการณ์ “การขายวัฒนธรรม” (ศิริพร ฅกลาง 2559 : 23) ทั้งนี้ธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนี้ได้สร้างรายได้ให้กับประเทศชาติอย่างมาก ดังที่ ชนัญ วงษ์วิภาค (2545 : 217) ได้กล่าวถึงผลการดำเนินงานการท่องเที่ยวในระยะที่ผ่านมาว่า การท่องเที่ยวได้ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติเป็นอย่างมาก นำเงินตราเข้าประเทศมากที่สุดเมื่อเทียบกับรายได้ที่เป็นเงินตราต่างประเทศที่ได้รับจากหน่วยงานต่างๆ ปัจจุบันการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้วางแผน พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในภูมิภาคต่างๆ เพื่อรองรับการเติบโตของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม นอกจากนี้ภาครัฐยังมึนโยบายจัดตั้งหน่วยงานสนับสนุนด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมขึ้นมาโดยตรงคือองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) หรือ อพท. เป็นหน่วยงานหลักในการบริหารและพัฒนาพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวในเชิงบูรณาการ เป็นองค์กรกลางทำหน้าที่กำหนดนโยบายและแผนยุทธศาสตร์และประสานงานกับท้องถิ่นหรือพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว หรือส่งเสริมและพัฒนาพื้นที่ที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยวให้มีการบริหารจัดการพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวในเชิงคุณภาพ โดยมีพื้นที่อยู่ในความดูแล 5 แห่ง และจังหวัดเลยก็เป็นพื้นที่หนึ่งในนั้น

วัดศรีจันทร์ ชุมชนบ้านนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย เป็นวัดแห่งหนึ่งที่ต้องการบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) สำนักงานพื้นที่พิเศษเลยให้การสนับสนุน เพราะเป็นวัดที่มีความสำคัญต่อชุมชนและศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น เนื่องจากชุมชนบ้านนาอ้อแห่งนี้เป็นหมู่บ้านที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนาน โดยมีการสืบเชื้อสายมาจากชาวลาวหลวงพระบาง ปัจจุบันชาวบ้านยังคงดำเนินวิถีชีวิตอย่างเรียบง่ายและมีการสืบสานฮีตคองประเพณีดั้งเดิมตามแบบบรรพบุรุษล้านช้างหลวงพระบางทั้ง 12 เดือน ยกเว้นบุญเดือนอ้าย บุญเข้ากรรม ที่เคยจัดครั้งสุดท้ายเมื่อปี พ.ศ. 2554 (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) 2558 : 32) ประเพณีที่สำคัญที่จัดมาทุกปีคือบุญประเพณีบุญข้าวจีที่ยังคงปฏิบัติกันเป็นประจำทุกปี หน่วยงานภาครัฐเห็นความสำคัญจึงได้ผลักดันให้เป็นงานเด่นของอำเภอเมืองเลย จนได้รับการยกย่องจากสภาวัฒนธรรมแห่งชาติให้เป็นหมู่บ้านวัฒนธรรมต้นแบบของจังหวัดเลยในปี 2542 (ปฐม หงษ์สุวรรณ 2557 : 173-174) นอกจากนี้ภายในวัดศรีจันทร์ยังมีพิพิธภัณฑสถานบ้านชื่อว่า “พิพิธภัณฑสถานจักรันทโชติ วัดศรีจันทร์ อนุสรณ์วิจารณ์สังฆกิจ” โดยได้จัดแสดงอยู่บนกุฏิหลังเก่าของอดีตเจ้าอาวาส (พระครูวิจารณ์สังฆกิจ) เป็นอาคารแบบเรือนพื้นถิ่นจังหวัดเลยซึ่งในปัจจุบันหาได้ยาก และพิพิธภัณฑสถานนี้ก็เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งของชุมชนบ้านนาอ้อมีผู้มาเที่ยวชมมากขึ้นทุกวัน ภายในพิพิธภัณฑสถานนั้นนอกจากจะมีการจัดแสดงโบราณวัตถุที่สำคัญต่างๆ เช่น พระพุทธรูปเก่าโบราณ วัตถุโบราณซึ่งเป็นเครื่องใช้เครื่องสอยของชุมชนในอดีตแล้ว ยังมีคัมภีร์ใบลานอีกเป็นจำนวนมากบรรจุอยู่ในหีบพระธรรมมากถึง 6 หีบ เจ้าอาวาส ผู้นำชุมชน และสถาบันการศึกษาเห็นความสำคัญของคัมภีร์ใบลานดังกล่าวซึ่งถือว่าเป็นหัวใจหลักของพุทธศาสนา อยากจะนำเอาคัมภีร์ใบลานเหล่านี้มาทำทำการอนุรักษ์ สืบทอด และสร้างเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับคัมภีร์ใบลานเพื่อเป็นจุดเด่นอย่างหนึ่งของพิพิธภัณฑสถานนี้ ผศ. ดร. พยุงพร นนทวิศรุต์ รองคณบดี

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ในฐานะเป็น
ผู้ร่วมพัฒนาชุมชนน่าอยู่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จึงได้ติดต่อ
กลุ่มงานอนุรักษ์เอกสารโบราณ สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อขอความอนุเคราะห์ให้ช่วยเป็นผู้ดำเนินการ
งานนี้ เมื่อเดือนสิงหาคม 2557

กลุ่มงานอนุรักษ์เอกสารโบราณ สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรม
อีสาน จึงได้เข้าไปดำเนินการศึกษาวิจัยโดยวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบ
มีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยชุมชนมีส่วนร่วม
กับทีมวิจัยตั้งแต่แรกเริ่มจนถึงสิ้นสุดโครงการ ทั้งการระบุปัญหา ประชุม
ปรึกษาหารือ วางแผน การดำเนินงาน และการประเมินผล เป็นกระบวนการ
การสร้างศูนย์เรียนรู้ชุมชนด้านเอกสารโบราณ วัดศรีจันทร์ ชุมชนบ้านนา
อ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย และเกิดเป็น “ศูนย์เรียนรู้ชุมชนด้านเอกสาร
โบราณ วัดศรีจันทร์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม
ที่หลากหลายของชุมชนน่าอยู่ โดยได้รับการสนับสนุนทุนจากองค์การ
บริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน)
สำนักงานพื้นที่พิเศษเลย ตอบสนองนโยบายของรัฐบาลในการสร้างแหล่งท่องเที่ยว
เชิงวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ในบทความนี้จะนำเสนอให้เห็นถึงกระบวนการสร้างศูนย์เรียนรู้ชุมชน
ด้านเอกสารโบราณ วัดศรีจันทร์ ชุมชนบ้านนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย
ตั้งแต่แรกเริ่มจนถึงสิ้นสุดโครงการ (เดือนมกราคม-กันยายน 2558) และ
เกิดเป็น “ศูนย์เรียนรู้ชุมชนด้านเอกสารโบราณ วัดศรีจันทร์” ใน 3 ประเด็น
หลักคือ ความสำคัญของคัมภีร์ไบเบิลที่สัมพันธ์กับวิถีชุมชน ขั้นตอนและ
กระบวนการดำเนินงาน และการก่อเกิดเป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชนด้านเอกสาร
โบราณ วัดศรีจันทร์

1. ความสำคัญของคัมภีร์ไบเบิลที่สัมพันธ์กับวิถีชุมชน

คัมภีร์ไบเบิลเป็นเอกสารโบราณที่บรรพชนคนไทยนำมาบันทึกเรื่อง

ราวต่างๆ ในอดีต เรียกกันทั่วไปว่า “หนังสือใบลาน” หรือ “คัมภีร์ใบลาน” ที่เรียกว่าคัมภีร์ใบลานเพราะเนื้อเรื่องที่จดจารลงบนใบลานส่วนใหญ่เป็น พระธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุที่พระธรรมเป็นสิ่งที่สำคัญ อันสูงสุดของพระพุทธศาสนา เมื่อจดจารลงบนใบลาน ก็ทำให้คัมภีร์ใบลาน มีความสำคัญและศักดิ์สิทธิ์ไปด้วย ฉะนั้น พุทธศาสนิกชนคนไทยจึงถือกัน เป็นธรรมเนียมว่าคัมภีร์ใบลานเป็นสิ่งที่ต้องให้ความสำคัญ เก็บรักษาอย่าง ดีในที่อันควรดูเดียวกับพระพุทธรูป (กองแก้ว วีระประจักษ์ 2545 : 3-4) คัมภีร์ใบลานถือว่าเป็นวัฒนธรรมทางภาษาที่ชาวอีสานสรรค์สร้างขึ้น มาเพื่อใช้ในสังคมที่มีการสืบทอดกันมาเป็นเวลาอันยาวนานจากบรรพชนรุ่น หนึ่งสู่อนุชนรุ่นหลังสืบๆ กันมา (สมชาย นิลาธิ 2544 : 1) เป็นมรดกทาง วัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่เป็นเสมือนกระจกส่องให้อนุชนรุ่นหลังได้รู้จักกำเนิด หรือภูมิหลัง หรือพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของตนเองและของชุมชน ตนเองได้เป็นอย่างดี เพราะเป็นหลักฐานขั้นต้นที่สำคัญต่อวงวิชาการที่ บันทึกเหตุการณ์และเรื่องราวต่างๆ ทั้งคติโลกและคติธรรม เช่น หลัก ธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ ไทโรศาสตร์ วรรณกรรม พงศาวดาร กฎหมายโบราณ ตำรายา คาถาอาคม เป็นต้น ทุกเรื่องราวที่ บันทึกไว้ในคัมภีร์ใบลานล้วนเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรม ไทโรศาสตร์ เช่น บทสวดขวัญต่างๆ ตำราหว่าเคียงหมอน (ฤกษ์ยามแต่งงาน) ฌญา ตำราเกี่ยวกับการปลูกบ้าน เรือน คุณลักษณะที่ดินที่จะอยู่อาศัยหรือทำมาหากิน ตลอดถึงวรรณกรรม นิทานชาดก นิทานพื้นบ้าน ตำนานบ้านตำนานเมือง และธรรมเทศนาใน วาระโอกาสต่างๆ ซึ่งคัมภีร์ใบลานที่ใช้อยู่ทั่วไปโดยเฉพาะภาคอีสานนั้น มีอยู่ 2 ประเภท คือ คัมภีร์ใบลานที่มีขนาดยาว เรียกว่า “หนังสือผูก” คัมภีร์ ใบลานที่มีขนาดสั้น เรียกว่า “หนังสือก้อม”

ชาวอีสานในอดีตมีความเชื่อว่าหากจารอักษรเพื่อบันทึกหลักธรรม คำสอนของพระพุทธเจ้า 1 ตัวอักษรจะได้านิสงส์หรือผลบุญเท่ากับสร้าง พระพุทธรูป 1 องค์ การจารหรือการคัดลอกคัมภีร์ ใบลานเป็นการสืบทอด

พระพุทธศาสนา อีกทั้งผู้จารหรือเจ้าของลานผู้ถวายคัมภีร์ก็จะได้อานิสงส์ ได้ผลบุญมีสติปัญญาเฉลียวฉลาดเพื่อจะได้บรรลุและเข้าถึงนิพพานในชาติ ต่อๆ ไป (สมัย วรรณอดุร 2547 : 45) ชาวอีสานจึงนิยมสร้างคัมภีร์ถวาย วัดเป็นพุทธบูชา หรือเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่บุพการีหรือผู้ที่ตายไปแล้ว นอกจากนั้นยังได้จารเรื่องเกี่ยวกับคติโลกเก็บไว้ในบ้านตนอีกด้วย สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญา วิถีชีวิต ความศรัทธาและความเชื่อของคนในท้องถิ่นที่สืบทอดกันมายาวนาน คัมภีร์ใบลานและหนังสือเก่าแก่ประเภทต่างๆ ล้วนแต่เป็นของมีค่าอย่างมหาศาล เป็นมรดกทางวรรณกรรม ศาสน ธรรม วิทยาศาสตร์ อักษรศาสตร์ ภาษาศาสตร์ ศิลปะและประวัติศาสตร์ ซึ่งปู่ย่าตายายของพวกเราได้สืบทอดและถ่ายทอดกันมาจนถึงรุ่นเราอัน ควรแก่การสืบค้น ปกปักษ์รักษาค้นคว้าและสืบทอดกันไปอย่างจริงจัง และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัย จากอดีตจนถึงปัจจุบันใบลาน ยังคงเป็นเอกสารที่มีความสำคัญในฐานะที่เป็นเอกสารบันทึกเรื่องราวและ เหตุการณ์ของยุคสมัย เพราะยุคสมัยที่มีการจารใบลานเรื่องนั้นๆ ย่อม สะท้อนให้เห็นสิ่งต่างๆ ตามที่กล่าวมา

วัดศรีจันทร์นั้นเป็นวัดที่สำคัญวัดหนึ่งของจังหวัดเลย ที่มีบทบาท เกี่ยวกับเอกสารโบราณ เพราะมีคัมภีร์ใบลานที่สำคัญเป็นจำนวนมากกว่า 2,000 ผูก มีศิลาจารึกและสมุดไทยอีกหลายเล่ม โดยมีอักษรที่ใช้บันทึกถึง 6 ชนิด ได้แก่ อักษรธรรมอีสาน อักษรไทยน้อย อักษรธรรมล้านนา อักษร ขอมไทย อักษรไทยโบราณสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น และอักษรไทยปัจจุบัน สะท้อนให้เห็นว่าวัดศรีจันทร์นั้นเคยมีพระสงฆ์ผู้ทรงภูมิรู้ภูมิธรรมเป็นที่ เคารพศรัทธาของชุมชน และชุมชนก็มีความเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนา อย่างยิ่ง จึงได้มีการสร้างคัมภีร์ใบลานถวายวัดไว้เป็นจำนวนมากและเป็น มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ตกทอดมาสู่ชุมชนในปัจจุบัน

ความเป็นมาของคัมภีร์ใบลานวัดศรีจันทร์ จากคำบอกเล่าสืบต่อกัน มาของผู้คนในชุมชน ระบุว่า วัดศรีจันทร์เป็นวัดแรกของชุมชนนาอ้อสร้างขึ้นเมื่อราวปี พ.ศ. 2236 (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการ

ห้องที่อยู่อย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) 2558 : 51) เมื่อแรกตั้งวัดศรีจันทร์ นั้น ยังไม่มีพระสงฆ์มาจำพรรษา จนกระทั่งมีพระธุดงค์รูปหนึ่งนามว่า “เจ้าหัวเมืองขวา” มาปักกลดบริเวณนอกหมู่บ้านและได้นำคัมภีร์ไบลานที่จารด้วยอักษรธรรม อักษรไทยน้อยมาด้วย ชาวบ้านเห็นเป็นโอกาสที่ดีจะได้มีพระประจำวัดศรีจันทร์ จึงได้อาราธนานิมนต์ท่านมาจำพรรษาและท่านได้ใช้หนังสือผูกเหล่านั้นเผยแพร่ความรู้ให้กับชาวบ้าน ทั้งหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ตำราต่างๆ นิทานชาดกพื้นบ้าน รวมถึงการกวาดขันให้พระสงฆ์สามเณรที่บวชใหม่ได้ฝึกอ่านฝึกจารคัมภีร์ไบลานอย่างเคร่งครัด ทำให้วัดศรีจันทร์เริ่มมีคัมภีร์ไบลานเพิ่มขึ้นจำนวนมาก พร้อมทั้งสร้างหีบพระธรรมเก็บคัมภีร์ไบลานด้วย (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) 2558 : 25) นอกจากนี้ ท่านยังเป็นผู้ดำเนินการสร้างโบสถ์และศาลาการเปรียญ เมื่อทำการก่อสร้างแล้วเสร็จ ท่านจึงลาญาติโยมบ้านนาออกไปจำพรรษาที่จังหวัดนครพนมเช่นเดิม

ในเวลาต่อมาได้มีพระธุดงค์นามว่า “เจ้าหัวพorangคำ” ธุดงค์มาจากจังหวัดมุกดาหาร ผ่านมาถึงบ้านนาอ้อ ชาวบ้านจึงถือโอกาสอาราธนานิมนต์ให้อยู่จำพรรษา ท่านจึงรับนิมนต์ และช่วงที่ท่านจำพรรษาที่วัดศรีจันทร์นี้เอง ท่านได้หาช่างฝีมือมาจากภาคเหนือมาบูรณปฏิสังขรณ์โบสถ์ ท่านจำพรรษาอยู่วัดศรีจันทร์ระยะหนึ่งจึงลาญาติโยมกลับภูมิลำเนาเดิม

ต่อมาชาวบ้านนาอ้อจึงได้นิมนต์ยาครูพา (พระครูวิจารณ์สังฆกิจ) มาเป็นเจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์ ซึ่งท่านเป็นผู้ทรงภูมิรู้แตกฉานด้านปริยัติและสามารถอ่านเขียนได้ทั้งภาษาโบราณและภาษาไทยสมัยใหม่ มีความสามารถด้านวิทยาคม เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจชาวบ้านนาอ้อและชุมชนใกล้เคียง รวมถึงการอุปถัมภ์ผู้ยากไร้ให้มีโอกาสได้เรียนในระดับปริญญาหลายคน ช่วงเวลานี้เองทำให้มีการสอนพระสงฆ์ทั้งด้านปริยัติธรรมและตัวอักษรต่างๆ มีการบันทึกความรู้ลงในไบลาน ทำให้จำนวนคัมภีร์ไบลานในวัดศรีจันทร์เพิ่มจำนวนขึ้นจากที่มีอยู่เดิม (สุจินต์ เพชรดี 2543 : 9)

จากการศึกษาวิเคราะห์ความสำคัญของคัมภีร์ไบลานที่สัมพันธ์กับวิถี

ชุมชน จะพบว่า คัมภีร์ไบเบิลกับชุมชนนาอ้อนั้นมีความเป็นมาสัมพันธ์กับชุมชนนาอ้อนมาเป็นเวลาช้านาน โดยระยะแรกมีพระเถระต่างถิ่นนำเข้ามา ต่อมาจึงมีการศึกษาเล่าเรียนหลักธรรมและวิชาความรู้ต่างๆ ผ่านคัมภีร์ไบเบิล พร้อมทั้งมีการบันทึกเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนคัมภีร์ไบเบิลในชุมชนนาอ้อนมีจำนวนมาก ตลอดถึงการนำมาใช้เทศนาสั่งสอนชาวบ้านในวาระโอกาสต่างๆ จึงทำให้คัมภีร์ไบเบิลมีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านเรื่อยมา เมื่อกาลเวลาผ่านไป โดยเฉพาะพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2464 บังคับใช้ทั่วทุกภูมิภาคของไทย ทำให้บทบาทของอักษรท้องถิ่นและคัมภีร์ไบเบิลค่อยๆ หดหนัาที่และบทบาทลงเรื่อยๆ เมื่อประชาชนยุคใหม่เรียนรู้ผ่านระบบการศึกษาแบบไทยส่วนกลางทั้งตัวอักษรและหนังสือ (สมพงศ์ วิทย์ศักดิ์พันธุ์ 2542 : 338) เหตุผลดังกล่าวจึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้บทบาทของคัมภีร์ไบเบิลเริ่มห่างหายจากการรับรู้ของชาวบ้าน เจ้าอาวาส ผู้นำชุมชนคนเก่าแก่ของชุมชนซึ่งเคยเห็นความสำคัญของคัมภีร์ไบเบิลดังกล่าวที่ถือว่าเป็นหัวใจหลักของพุทธศาสนา อยากจะนำเอาคัมภีร์ไบเบิลเหล่านี้มาทำการอนุรักษ์ สืบทอด และสร้างเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับคัมภีร์ไบเบิลให้กับเยาวชนรุ่นหลังและมุ่งให้ชุมชนได้เห็นถึงความสำคัญของคัมภีร์ไบเบิลที่มีต่อชุมชนในอดีต จึงได้หาวิธีที่จะนำเอาคัมภีร์ไบเบิลมาสร้างเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับเยาวชนรุ่นใหม่และผู้มาเที่ยวชม และเพื่อสร้างให้เป็นจุดเด่นอย่างหนึ่งของพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ จึงได้แสวงหาแนวทางช่วยเหลือจากหน่วยงานต่างๆ ของรัฐโดยเฉพาะมหาวิทยาลัยจึงได้เกิดโครงการนี้ขึ้นมา

2. ขั้นตอนและกระบวนการดำเนินงาน

หลังจากที่กลุ่มงานอนุรักษ์เอกสารโบราณ สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้รับการติดต่อขอความอนุเคราะห์ให้ช่วยเป็นผู้ดำเนินการงานเกี่ยวกับเอกสารโบราณ ณ วัดศรีจันทร์ ชุมชนบ้านนาอ้อ เมื่อเดือนสิงหาคม 2557 หลังจากนั้นกลุ่มงานอนุรักษ์เอกสารโบราณ สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน จึงได้เขียน

“โครงการสำรวจจัดทำพิพิธภัณฑค์ัมภีร์โบราณวัดศรีจันทร์ บ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอมือง จังหวัดเลย เพื่อเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน” ขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อสำรวจจัดระบบและจัดทำบัญชีคัมภีร์โบราณ ณ วัดศรีจันทร์ ตำบลนาอ้อ อำเภอมือง จังหวัดเลย และ (2) เพื่อจัดทำเป็นพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้ในวัดศรีจันทร์ ตำบลนาอ้อ อำเภอมือง จังหวัดเลย เพื่อให้เป็นศูนย์การเรียนรู้พิพิธภัณฑค์ัมภีร์โบราณ เมื่อได้รับอนุมัติโครงการและได้รับการสนับสนุนทุนจากองค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) หรือ อพท. 5 เลยแล้ว กลุ่มงานอนุรักษ์เอกสารโบราณ สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ก็ได้ดำเนินการตามขั้นตอน โดยแบ่งออกเป็นกิจกรรมหลัก 3 ระยะ ได้แก่

กิจกรรมระยะที่ 1

1) ประชุมพบปะแกนนำชุมชนแบบไม่เป็นทางการ เพื่อทำความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับกิจกรรมที่จะดำเนินการในโครงการนี้ระหว่างกลุ่มงานอนุรักษ์เอกสารโบราณฯ กับพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน และชาวบ้าน

2) การลงมือปฏิบัติการสำรวจคัมภีร์โบราณวัดศรีจันทร์ ระหว่างวันที่ 2-8 มีนาคม 2558 โดยเริ่มจากการทำบุญเลี้ยงพระเป็นอันดับแรกเพื่อความเป็นสิริมงคล จากนั้นจึงร่วมกับพระสงฆ์ ผู้นำชุมชนและชาวบ้านทำพิธีขอขมาและขออนุญาตบูรพาจารย์เพื่อสำรวจคัมภีร์โบราณ (ภาพประกอบที่ 1) เสร็จแล้วจึงเริ่มขนย้ายคัมภีร์โบราณออกจากหีบพระธรรม (ภาพประกอบที่ 2-3) โดยได้รับความร่วมมือชาวบ้านเป็นอย่างดี นอกจากนี้ชาวบ้านยังร่วมทำความสะอาดคัมภีร์โบราณ (ภาพประกอบที่ 4)

3) หลังจากนั้นจึงเข้าสู่กระบวนการสำรวจ คัดแยกชื่อเรื่องคัมภีร์โบราณที่แตกผูก แตกมัด โดยการสำรวจชื่อเรื่องแล้วจัดกลุ่มวรรณกรรมเรื่องเดียวกันและหมวดเดียวกันให้อยู่ในกลุ่มเดียวกันแล้ว โดยคัดแยกเรื่องที่มีเนื้อหาครบสมบูรณ์ไว้เป็นเรื่องๆ ส่วนเรื่องที่มีเนื้อหาไม่ครบสมบูรณ์ก็จัดให้

อยู่ในกลุ่มที่มีชื่อเรื่องเดียวกันหรือหมวดเดียวกัน (ภาพประกอบที่ 5) เมื่อสำรวจแยกแยะชื่อเรื่องจนครบทุกผูกแล้ว จึงกรอกข้อมูลลงในแบบฟอร์มการสำรวจคัมภีร์ใบลาน และจัดทำบัตรข้อมูลชั่วคราวติดไว้กับคัมภีร์ใบลานผูกนั้นๆ (ภาพประกอบที่ 6)

4) เมื่อทำการสำรวจ คัดแยกชื่อเรื่องคัมภีร์ใบลาน จัดเป็นผูกเป็นมัด กรอกข้อมูลและทำบัตรข้อมูลเสร็จเรียบร้อยแล้ว เจ้าหน้าที่ส่วนหนึ่งนำไปกรอกข้อมูลไปกรอกลงในระบบคอมพิวเตอร์เพื่อทำเป็นฐานข้อมูลคัมภีร์ใบลานและจัดพิมพ์ออกมาเป็นรูปเล่มข้อมูลคัมภีร์ใบลานวัดศรีจันทร์ซึ่งแบ่งตามหมวดหมู่ต่อไป ส่วนเจ้าหน้าที่อีกส่วนหนึ่ง เริ่มห่อผ้าคัมภีร์ใบลานด้วยผ้าใหม่ (ถ้ามีผ้าห่อคัมภีร์ใบลานผืนเก่าก็ห่อทับไว้) (ภาพประกอบที่ 7) และมัดอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อยด้วยวิธีการมัดแบบโบราณอีสานที่เรียกว่าการมัดแบบตรีสึงเห และแยกสั้ด้ายที่ใช้มัดตามหมวดหมู่ เช่นด้ายสีขาวย้มัดคัมภีร์ใบลานหมวดเกี่ยวกับพระไตรปิฎก ด้ายสีเขียวใช้มัดหมวดคัมภีร์ภาษาบาลี สีฟ้าใช้มัดหมวดวรรณกรรมชาดก นิทานพื้นบ้าน สีเหลืองใช้มัดหมวดตำนานศาสนา เป็นต้น เพื่อง่ายต่อการนำเข้าเก็บเป็นหมวดหมู่แล้วเก็บไว้ในหีบพระธรรมตามหมวดหมู่ใหม่ (ภาพประกอบที่ 8-10)

จากการสำรวจคัมภีร์ใบลานและเอกสารโบราณอื่นๆ ภายในวัดศรีจันทร์ บ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย พบว่ามีเอกสารโบราณทั้งสิ้นดังนี้

คัมภีร์ใบลานจำนวน 2,059 ผูก จำแนกตามตัวอักษร ได้แก่ อักษรธรรมอีสาน จำนวน 1,425 ผูก

อักษรไทยน้อย จำนวน 9 ผูก อักษรขอมไทย จำนวน 8 ผูก อักษรธรรมล้านนา จำนวน 2 ผูก สมุดไทยบันทึกด้วยอักษรไทยโบราณ จำนวน 4 เล่ม จารึกหลังพระพุทธรูป 1 ชิ้น ศิลาจารึก จำนวน 1 หลัก บันทึกด้วยอักษรธรรมอีสาน

คัมภีร์ใบลานที่ปรากฏมากที่สุดคือเรื่อง “สังขมธาดู” มีจำนวนถึง 27 ฉบับ ซึ่งเป็นเรื่องที่กล่าวถึงพระพุทธเจ้าทรงแก้ปัญหาของนางเทวดา

(เรียกตามต้นฉบับ) ที่มาถามถึงความเป็นไปของพุทธศาสนาในภายภาคหน้า พระพุทธองค์ทรงแก้โดยกล่าวถึงความเป็นไปของพุทธศาสนาเป็นระยะทุก 500 ปี ถึง 1,000 ปี เพื่อให้นางเวทดาได้รู้อย่างชัดเจน จนถึง 5,000 ปี เช่น ศาสนาล่วงไปได้ 1,500-2,000 ปี พระอรหันต์จักหมด เหลือแต่โสดาบัน สกทาคามี อนาคามี ฯลฯ ศาสนาล่วงไปได้ 4,500-5,000 ปี จะหาพระ ภิกษุสงฆ์นั่งเหลืองห่มเหลืองไม่มี จะมีผ้าเหลืองน้อยๆ ผูกข้อมือบ้าง ทัดหู บ้าง สมมติตนว่าเป็นพระภิกษุสงฆ์ เมื่อถึง 7 วันก่อนครบ 5,000 ปี พระ สารีริกธาตุ พระพุทธรูป เจดีย์ ศรีมหาโพธิ์ พระธาตุพระอรหันต์จะแสดง ปาฏิหาริย์เปล่งฉัพพรรณรังสี 6 ประการ เวทดาในหมื่นโลกธาตุจะประชุม กันประกาศคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะ “บุญและบาป” ให้สัตว์โลก ได้รับรู้ จากนั้นไปก็จะเป็น “อันตราย” คือพุทธันดร

จากการศึกษาวิเคราะห์ถึงสาเหตุที่คัมภีร์ไบเบิลเรื่องสังขอมธาตุ มีมากในวัดศรีจันทรนั้น ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าน่าจะมาจากคติความเชื่อที่ ปรากฏในกัณฑ์ฉลองสังขอมธาตุที่กล่าวถึงอานิสงส์จากการได้ฟัง ได้บูชา และได้สร้างคัมภีร์ไบเบิลเรื่องสังขอมธาตุ ซึ่งกล่าวถึงอานิสงส์ของการได้ ฟังไว้ชัดเจน โดยเฉพาะที่กล่าวว่า “มีอานิสงส์มากกว่าการทำบุญกฐิน 10 กอง ฟังมหาเวสสันดรชาดก 10 ครั้ง บริจาคเงินทองกองใหญ่สูงถึงสวรรค์ชั้น จาตุมหรรษาชิกก็ได้อานิสงส์ไม่เท่าการได้ฟังได้สร้างคัมภีร์สังขอมธาตุ หรือ ผู้ใดได้เขียนหรือได้สร้าง หรือจ้างคนอื่นเขียนจักได้อานิสงส์ทุกกัวย่างที่ทำ กิจกรรม เมื่อตายไปแล้วก็จะได้ขึ้นสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เป็นพระยาอินทราธิราช ส่วนผู้ใดไม่ได้สร้างก็จักตกนรก” เป็นต้น

นอกจากนั้น คณะทำงานยังได้ทำความสะอาดและจัดตกแต่งห้อง พระพุทธรูปใหม่ให้เป็นระเบียบ เพื่อสอดคล้องกับงานด้านพระธรรมคัมภีร์ ไบเบิลอันเป็นหัวใจหลักของพุทธศาสนา ซึ่งห้องพระพุทธรูปนี้ เดิมทางวัด ได้จัดไว้เป็นห้องหนึ่งโดยเฉพาะภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้ ก่อนหน้านั้น (ปฐม พงษ์สุวรรณ 2557 : 176) ได้เคยเดินทางไปสำรวจและบรรยายสภาพห้อง นี้ไว้ว่า เป็นห้องประดิษฐานรูปหล่อของท่านพระครูวิจารณ์สังฆกิจ เครื่อง

อัฐบริวาร ภาพถ่ายและประวัติของท่าน พระพุทธรูปเก่าโบราณ เงินโบราณ คัมภีร์ใบลานและสมุดไทย แต่คณะทำงานมีความเห็นว่า ภายในห้องแห่งนี้ น่าจะมีการจัดใหม่ จึงได้ขออนุญาตเจ้าอาวาสขนย้ายตู้และวัสดุจัดแสดง บางอย่างที่ไม่เหมาะสมกับห้องพระพุทธรูปออกไป ทำให้ห้องแห่งนี้โล่ง เป็นระเบียบมากขึ้นกว่าเดิม และสอดคล้องกับห้องพระธรรมที่จะจัดในลำดับต่อไป (ภาพประกอบที่ 11-12)

กิจกรรมระยะที่ 2

กิจกรรมระยะนี้เป็นกิจกรรมที่เตรียมไว้เพื่องานในอนาคตข้างหน้า ทั้งการจัดทำเป็นฐานข้อมูลคัมภีร์ใบลานในระบบดิจิทัลของพิพิธภัณฑ์ ประภัสร์จันทโชติ อนุสรณ์วิจารณ์สังฆกิจ วัดศรีจันทร์ ชุมชนบ้านนาอ้อ แห่งนี้ และเพื่อโครงการในอนาคตของกลุ่มงานอนุรักษ์เอกสารโบราณเอง (เพื่อเตรียมปฐมนิเทศถ่ายทอดในโอกาสต่อไป) คือการคัดเลือกคัมภีร์ใบลาน ที่สำคัญบางเรื่องถ่ายภาพไว้เพื่อบันทึกเป็นภาพดิจิทัล นอกจากนี้ยังมีการติด บัตรข้อมูลคัมภีร์ใบลานอย่างถาวร หลังจากนำกลับไปทำใหม่ที่มหาวิทยาลัย มหาสารคาม โดยการพิมพ์และเคลือบพลาสติกใสอย่างดี เพื่อความคงทน ถาวรและป้องกันการผุพังเสียหาย แล้วจึงจัดเก็บลงที่บพระธรรมและตู้วาง แสดงตามหมวดหมู่ (ภาพประกอบที่ 13-14)

จากการคัดเลือกและถ่ายดิจิทัล คัมภีร์ใบลานทั้งลานยาวลานสั้นและ สมุดไทยได้ทั้งหมดจำนวนทั้งสิ้น 49 เรื่อง 143 ผูก/เล่ม

กิจกรรมระยะที่ 3

กิจกรรมระยะที่ 3 เป็นกิจกรรมที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือการจัดทำ ข้อมูลสารสนเทศคัมภีร์ ใบลาน ภายในพิพิธภัณฑ์ประภัสร์จันทโชติ อนุสรณ์ วิจารณ์สังฆกิจ วัดศรีจันทร์ หรือพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านชุมชนบ้านนาอ้อแห่งนี้ โดยได้มีการสำรวจ สัมภาษณ์ข้อมูล เพื่อดำเนินการจัดทำนิตยสาร ผ่าน ป้ายนิทรรศการที่มีเนื้อหาเชิงวิชาการ เพื่อให้ความรู้แก่นักเรียน นักศึกษา ประชาชนที่มาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ โดยได้สำรวจ รวบรวม เรียบเรียงข้อมูล

ต่างๆ และได้จัดทำเป็นแผ่นป้าย ได้แก่ ประวัติบ้านนาอ้อ ประวัติคัมภีร์ใบลานวัดศรีจันทร์ ความรู้เกี่ยวกับประวัติและภาพแสดงตัวอักษรโบราณในภาคอีสาน ได้แก่ ตัวอักษรขอมไทย ตัวอักษรธรรมอีสาน และตัวอักษรไทยน้อย ความรู้เกี่ยวกับหมวดหมู่และสาระการเรียนรู้ในคัมภีร์ใบลาน ความรู้เกี่ยวกับหีบพระธรรมและความรู้เกี่ยวกับผ้าห่อคัมภีร์ใบลาน นอกจากนี้ยังมีการจัดทำป้ายให้ความรู้อื่นๆ ภาพกระบวนการถ่ายดิจิทัลเอกสารโบราณ จัดทำป้ายชื่อเรื่องคัมภีร์ใบลานและจัดทำบัญชีวรรณกรรมเอกสารโบราณ ได้แก่ ประวัติวัดบ้านนาอ้อฯ ประวัติคัมภีร์ใบลานวัดศรีจันทร์ฯ ผ้าห่อคัมภีร์ใบลานวัดศรีจันทร์ฯ ประวัติอักษรโบราณอีสาน อักษรขอมไทย อักษรธรรมอีสาน อักษรไทยน้อย และประมวลภาพกิจกรรมในการดำเนินงาน (ภาพประกอบที่ 15-22)

จากการศึกษาวิเคราะห์ขั้นตอนและกระบวนการดำเนินงาน พบว่าชุมชนนั้นมีความกระตือรือร้นในการเข้ามาของคณะทำงาน มีความยินดีและเต็มใจในการให้ความช่วยเหลือทุกอย่าง ทั้งนี้ จากการสัมภาษณ์พระสงฆ์และชาวชุมชน เช่น นางล้อม จ้องกำ ปราชญ์ชาวบ้านผู้มีความรู้ด้านประวัติชุมชน เป็นต้น ส่วนมากจะตอบไปในแนวทางเดียวกันคือเป็นเพราะชุมชนมีความหวังว่าคณะทำงานจะได้เข้ามาแก้ปัญหา หรือตอบสนองความต้องการของชุมชนนาอ้อที่อยากจะให้คัมภีร์ใบลานมีความสำคัญในชุมชนเช่นเดิม แม้จะไม่ใช้บทบาทเดิมที่เคยเป็น แต่เป็นบทบาทในฐานะเป็นมรดกทางวัฒนธรรมหรือภูมิปัญญาของชุมชนที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ มีความเจริญทางด้านจิตใจและยึดมั่นในจารีตประเพณีในอดีต และได้เป็นส่วนจัดแสดงที่สำคัญของพิพิธภัณฑ์ของชุมชน ซึ่งการที่ชุมชนให้ความร่วมมือด้วยดีในส่วนที่ตนสามารถช่วยได้และมีความปลื้มปิติที่ได้มีส่วนร่วมนั้น ได้สะท้อนให้เห็นถึงความเข้มแข็งของชุมชนที่มีสำนึกร่วมของความเป็นคนในท้องถิ่นเดียวกัน มีความสัมพันธ์กันทั้งทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม ศรีสักร วัลลิโภดม (2554 : 208) เรียกว่าบ้าน หรือมาตุภูมิ ซึ่งเป็นชุมชนทางเครือญาติและชาติพันธุ์ที่อยู่ร่วมกันเป็น

ครอบครัวหรือชุมชน นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการแท้จริง
ของชุมชนเกี่ยวกับกิจกรรมดังกล่าว

3. การก่อเกิดเป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชนด้านเอกสารโบราณ วัดศรีจันทร์ ชุมชนบ้านนาอ้อ จังหวัดเลย

เมื่อทำการจัดเตรียมข้อมูลและจัดทำป้ายนิทรรศการถาวร พร้อมทั้ง
สั่งทำขาตั้งหีบพระธรรมใหม่ทดแทนของเดิมที่ชำรุดเสียหายเสร็จเรียบร้อยแล้ว
จึงเริ่มจัดแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับคัมภีร์ใบลานและเอกสารโบราณ
ภายในพิพิธภัณฑวัดศรีจันทร์ โดยในที่ประชุมคณะกรรมการดำเนินงานมี
มติเห็นชอบให้ตั้งชื่อสถานที่จัดแสดงคัมภีร์ใบลานแห่งนี้ใหม่ว่า “ศูนย์เรียนรู้
ชุมชนด้านเอกสารโบราณวัดศรีจันทร์ บ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง
จังหวัดเลย” โดยเป็นส่วนหนึ่งของพิพิธภัณฑประวัติศรีจันทร์ อนุสรณ์
วิจารณ์สังฆกิจ วัดศรีจันทร์ (ภาพประกอบที่ 23-26)

จากนั้นคณะทำงานได้จัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมและสร้างความเข้ม
แข็งให้กับศูนย์การเรียนรู้ชุมชนดังกล่าวเพื่อต้องการให้ชุมชนเป็นผู้สืบทอด
โดยการจัดอบรมความรู้ด้านการอนุรักษ์เอกสารโบราณ เรียนรู้เกี่ยวกับ
พิพิธภัณฑชุมชน และทำพิธีมอบและเปิดศูนย์เรียนรู้ชุมชนด้านเอกสาร
โบราณ วัดศรีจันทร์ฯ ให้กับชุมชนอย่างเป็นทางการ โดยได้เชิญบุคคลต่างๆ
เข้าร่วมรับการอบรม อาทิ พระสงฆ์ ครู อาจารย์ นักเรียน นักศึกษา ชาว
คุ้ม ผู้นำชุมชนและประชาชนที่สนใจในชุมชนบ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอ
เมือง จังหวัดเลยเข้าร่วม ซึ่งเป็นกิจกรรม 2 วัน โดยได้เชิญวิทยากรอบรม
และบรรยายความรู้ในแต่ละประเด็นเพื่อให้ชุมชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยว
กับการสร้างศูนย์เรียนรู้ฯ ความเป็นมาและความสำคัญของวัตถุสิ่งของที่มี
อยู่ในพิพิธภัณฑประวัติศรีจันทร์ฯ ดังนี้

1. รองศาสตราจารย์วิณา วิสเพ็ญ ตำแหน่งผู้เชี่ยวชาญประจำ
สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้
บรรยายสรุปผลการดำเนินงานโครงการสำรวจจัดทำพิพิธภัณฑคัมภีร์ใบ

ลานวัดศรีจันทร์ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย เพื่อเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ซึ่งได้บรรยายให้เห็นว่าการดำเนินงานโครงการฯ ตั้งแต่เริ่มต้นมีวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานอย่างไรบ้าง

2. พระครูประภัตรจันทโชติ และผู้แทนชุมชนบ้านนาอ้อ ได้เล่าเรื่อง “ความเป็นมาของชุมชนบ้านนาอ้อและพิพิธภัณฑสถานวัดศรีจันทร์ อนุสรณ์วิจารณ์สังขกิจ ซึ่งประเด็นนี้ เจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์และผู้แทนชุมชนได้เล่าถึงประวัติความเป็นมาของการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานวัดศรีจันทร์ และได้เล่าถึงประวัติชุมชนบ้านนาอ้อตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ตลอดจนร้องเพลงประวัติของชุมชนที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

3. ดร. สมัย วรรณอุดร อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้บรรยายหัวข้อ “คัมภีร์ไบเบิล วรรณกรรม นิทาน และตัวอักษร ในพิพิธภัณฑสถานวัดศรีจันทร์”

4. นายณรงค์ฤทธิ์ สุมาลี นักวิชาการศึกษาประจำโครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานวัดศรีจันทร์ ได้บรรยายหัวข้อ “ทำไมต้องมีพิพิธภัณฑสถาน?” โดยได้บรรยายถึงความสำคัญของการมีพิพิธภัณฑสถาน เพื่อให้ชุมชนได้เกิดความตระหนักในการรักษาพิพิธภัณฑสถานให้มีความยั่งยืนต่อไป

นอกจากนี้ยังแบ่งกลุ่มศึกษาและทำความเข้าใจข้อมูลภายในพิพิธภัณฑสถานวัดศรีจันทร์ อนุสรณ์วิจารณ์สังขกิจ เพื่อเป็นการฝึกผู้นำชมหรือมีคฤหาสน์ชุมชนในอนาคตต่อไป จำนวน 2 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มพระพุทธรูปและเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ภายในพิพิธภัณฑสถาน โดยผู้ช่วยศาสตราจารย์สมชาย นิลอาชี ผู้เชี่ยวชาญประจำสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

2. กลุ่มเอกสารโบราณภายในพิพิธภัณฑสถาน โดย ดร. สมัย วรรณอุดร อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ส่วนกิจกรรมวันที่ 2 ของการอบรมจะเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีวัฒนธรรมชุมชนระหว่างคณะวิทยากรกับปราชญ์ชาวบ้านและกลุ่มผู้สูงอายุของชุมชน และร่วมเป็นสักขีพยานในพิธีมอบ “ศูนย์เรียนรู้ชุมชนด้านเอกสารโบราณวัดศรีจันทร์บ้านนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย” แก่ชุมชนบ้านนาอ้อ โดยมีเจ้าอาวาสเป็นตัวแทนรับมอบ (ภาพประกอบที่ 27-30)

จากการศึกษาวิเคราะห์ในประเด็นการก่อเกิดเป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชนด้านเอกสารโบราณ วัดศรีจันทร์ ชุมชนบ้านนาอ้อ จังหวัดเลย พบว่า ชาวชุมชนมีความพอใจเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการสำรวจความพึงพอใจภาพรวมของการดำเนินงานทั้งหมดของโครงการนี้ พบว่าชาวชุมชนบ้านนาอ้อมีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ย 4.90 ซึ่งข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับพฤติกรรมการแสดงออกของชาวชุมชนในการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมและสร้างความเข้มแข็งให้กับศูนย์การเรียนรู้ชุมชน พิธีมอบป้ายและเปิดศูนย์เรียนรู้ชุมชนด้านเอกสารโบราณ วัดศรีจันทร์ฯ อย่างเป็นทางการ จากการสังเกตของผู้วิจัยซึ่งพบว่าทั้งพระภิกษุสงฆ์สามเณร ผู้นำชุมชน และชาวชุมชนนาอ้อได้เข้าร่วมกิจกรรมอย่างมากมาย และมีหน้าตาที่ยิ้มแย้มแจ่มใส สะท้อนให้เห็นถึงความสำเร็จของโครงการนี้ที่บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้และสามารถตอบโจทย์หรือเป็นไปตามเจตนารมณ์ของชาวชุมชนบ้านนาอ้อได้เป็นอย่างดี ที่ต้องการให้มีการจัดระบบเอกสารโบราณภายในพิพิธภัณฑ์อย่างเป็นระบบ เพื่อจะได้เป็นส่วนหนึ่งในการจัดการเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านของชุมชนนาอ้อต่อไปในอนาคต

นอกจากนี้ จากการตอบแบบสอบถาม ยังพบว่าชุมชนมีข้อเสนอแนะว่า 1) ควรมีการสนับสนุนการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง เช่น การแปลเอกสารโบราณ / การอบรมการอ่าน เขียนอักษรโบราณอีสาน 2) ควรให้มีการพัฒนาพิพิธภัณฑ์วัดศรีจันทร์อย่างต่อเนื่อง เป็นต้น ซึ่งผลจากข้อเสนอแนะดังกล่าวทำให้คณะทำงานได้ดำเนินโครงการต่อยอดในปี 2559 คือการปริวรรตและ

จัดพิมพ์เอกสารโบราณ จำนวน 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่องสังฆมณฑล และตำราพรหมชาติ และมอบให้เป็นสมบัติของชุมชนนาอ้อ นอกจากนี้ ในปี 2559 คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ยังได้พัฒนาและจัดกิจกรรมที่พิพิธภัณฑ์แห่งนี้อีกหลายกิจกรรม เช่น โครงการบริการจัดการพิพิธภัณฑ์ โครงการอบรมยุวมัคคุเทศก์ประจำวัดศรีจันทร์และพิพิธภัณฑ์ประภัสร์จันทโชติ เป็นต้น ซึ่งก็เป็นไปตามเจตนารมณ์ของชาวชุมชนบ้านนาอ้อในการสร้างเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอนาคตซึ่งก็เริ่มที่จะเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

ผลจากการดำเนินกิจกรรมของชาวชุมชนนาอ้อหลายๆ กิจกรรม จึงทำให้พิพิธภัณฑ์ประภัสร์จันทโชติ บ้านนาอ้อ ได้รับเชิญให้นำเสนอผลงานด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ครั้งที่ 1 ที่โรงแรมเลยพาเลส เมื่อวันที่ 12 กันยายน 2559 และได้รับรางวัลนาคราชม ในงานเชิดชูเกียรติศิลปินพื้นบ้านอีสานและผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม ประจำปี 2559 จากสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เมื่อวันที่ 21 กันยายน 2559

บทสรุป

จากการดำเนินงานตั้งแต่เริ่มแรกของ “โครงการสำรวจจัดทำพิพิธภัณฑ์คัมภีร์ใบลานวัดศรีจันทร์ บ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย เพื่อเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน” จนถึงขั้นการก่อเกิดเป็น “ศูนย์เรียนรู้ชุมชนด้านเอกสารโบราณ วัดศรีจันทร์ บ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย” นั้น ทำให้ทราบว่าวัดศรีจันทร์แห่งนี้ เป็นวัดที่สำคัญวัดหนึ่งของจังหวัดเลย เพราะมีคัมภีร์ใบลานและเอกสารโบราณที่สำคัญเป็นจำนวนมากกว่า 2,000 ผูก และมีตัวอักษรที่ใช้บันทึกมากถึง 6 ชนิด สะท้อนให้เห็นว่าวัดศรีจันทร์นั้นเคยเป็นวัดที่สำคัญของชุมชนและเคยมีพระสงฆ์ผู้ทรงภูมิรู้ภูมิธรรมเป็นที่เคารพศรัทธาของชุมชน อีกทั้งคนในชุมชนก็มีความเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างยิ่ง จึงได้มีการสร้างคัมภีร์ใบลานถวายวัด

ไว้เป็นจำนวนมาก จนกลายเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ตกทอดมาสู่ชุมชนบ้านนาอ้อในปัจจุบัน นอกจากนี้พระสงฆ์และชุมชนบ้านนาอ้อก็ยังเห็นความสำคัญและได้ร่วมกันอนุรักษ์และดูแลรักษาคัมภีร์ใบลานให้คงอยู่คู่วัดและชุมชนเป็นอย่างดี ซึ่งนอกเหนือจากพยายามจะอนุรักษ์แล้ว ยังหวังจะให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนและผู้สนใจทั่วไปได้มาท่องเที่ยวร่วมชื่นชมและศึกษาหาความรู้อีกด้วย

ในส่วนของการบูรณาการการจัดทำข้อมูลสารสนเทศเพื่อเป็นศูนย์เรียนรู้ด้านคัมภีร์ใบลานนอกจากการสำรวจเอกสารโบราณและจัดเป็นหมวดหมู่อย่างเป็นระบบแล้ว ยังได้จัดทำนิทรรศการผ่านการจัดแสดงและแผ่นป้ายที่มีเนื้อหาเชิงวิชาการ เพื่อให้ความรู้แก่นักเรียน นักศึกษา ประชาชน ที่มาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ ได้แก่ ประวัติบ้านนาอ้อ ประวัติคัมภีร์ใบลานวัดศรีจันทร์ ความรู้เกี่ยวกับประวัติและภาพแสดงตัวอักษรโบราณ ได้แก่ ตัวอักษรขอมไทย ตัวอักษรธรรมอีสาน และตัวอักษรไทยน้อย ความรู้เกี่ยวกับหมวดหมู่และสาระการเรียนรู้ในคัมภีร์ใบลาน ความรู้เกี่ยวกับหีบพระธรรมและความรู้เกี่ยวกับผ้าห่อคัมภีร์ใบลาน และจัดทำบัญชีรายชื่อเอกสารโบราณเพื่อเป็นฐานข้อมูลแห่งนี้ด้วย โดยตั้งชื่อสถานที่จัดแสดงคัมภีร์ใบลานแห่งนี้ใหม่ว่า “ศูนย์เรียนรู้ชุมชนด้านเอกสารโบราณวัดศรีจันทร์ บ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย” โดยเป็นส่วนหนึ่งของพิพิธภัณฑ์ประภักดิ์รัตนโชติ อนุสรณ์วิจารณ์สังขกิจ วัดศรีจันทร์

ทั้งนี้ โครงการนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงความสามัคคีและความเข้มแข็งของชุมชนที่มีสำนึกร่วมของความเป็นคนในท้องถิ่นเดียวกัน มีความสัมพันธ์กันทั้งทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม เป็นชุมชนทางเครือญาติและชาติพันธุ์ที่อยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวหรือชุมชน และโครงการนี้ยังได้ตอบโจทย์หรือเป็นไปตามเจตนารมณ์และความต้องการแท้จริงของชุมชนบ้านนาอ้อได้เป็นอย่างดี ซึ่งเป็นไปตามหลักการและประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ ชาวบ้าน ประชาชน มีความตื่นตัว ได้รับการศึกษามากขึ้น สามารถคิดและวิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง

มีความเชื่อมั่นในทางที่จะให้ความร่วมมือกันในการดำเนินกิจกรรมทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน (ชอบ เข้มกลัด และ โกวิทย์ พวงงาม 2547 :13)

ภาพประกอบที่ 1 : พระสงฆ์และชาวบ้านทำพิธีขอขมาและขออนุญาตสำรวจคัมภีร์ใบลาน

ภาพประกอบที่ 2 : ชาวบ้านขนย้ายคัมภีร์ใบลานออกจากหีบพระธรรม

ภาพประกอบที่ 3 : ชาวบ้านขนย้ายคัมภีร์ใบลานออกจากหีบพระธรรม

ภาพประกอบที่ 4 : ชาวบ้านช่วยกันทำความสะอาดคัมภีร์ใบลาน

ภาพประกอบที่ 5 : เจ้าหน้าที่สำรวจและคัดแยก
ซื้อเรื่องคัมภีร์ใบลาน

ภาพประกอบที่ 6 : คัมภีร์ใบลานที่สำรวจและ
คัดแยกซื้อเรื่องเสร็จเรียบร้อยแล้ว

ภาพประกอบที่ 7 : เจ้าหน้าที่ห่อผ้าคัมภีร์ใบ
ลานด้วยผ้าใหม่

ภาพประกอบที่ 8 : เจ้าหน้าที่มัดห่อคัมภีร์ใบลาน

ภาพประกอบที่ 9 : คัมภีร์ใบลานที่ห่อและมัด
ใหม่

ภาพประกอบที่ 10 : คัมภีร์ใบลานที่เก็บในหีบ
พระธรรมตามหมวดหมู่ใหม่

ภาพประกอบที่ 11-12 : คณะทำงานทำความสะอาดห้องพระพุทธรูป

ภาพประกอบที่ 13 : คณะทำงานถ่ายภาพดิจิทัล
คัมภีร์โบราณ

ภาพประกอบที่ 14 : คณะทำงานดัดบัตรข้อมูล
คัมภีร์โบราณถาวร

ภาพประกอบที่ 15 : โปสเตอร์
ประวัติบ้านนาฮี

ภาพประกอบที่ 16 : โปสเตอร์
ประวัติคัมภีร์โบราณวัดศรีจันทร์

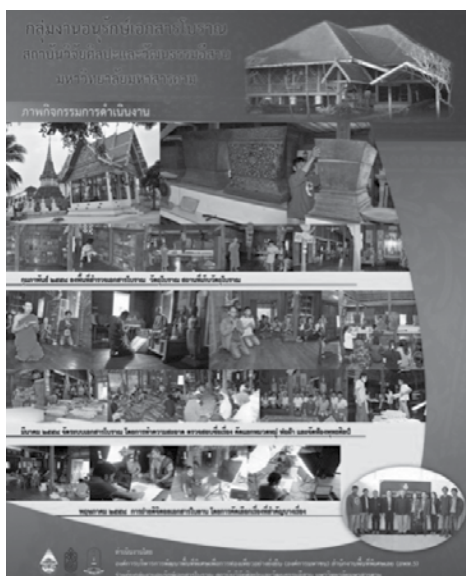
ภาพประกอบที่ 17 : โปสเตอร์
ผ้าห่อคัมภีร์โบราณวัดศรีจันทร์

ภาพประกอบที่ 18 : โปสเตอร์ ประวัติอักษรโบราณอีสาน

ภาพประกอบที่ 19 : โปสเตอร์ อักษรขอมไทย

ภาพประกอบที่ 20 : โปสเตอร์ อักษรธรรมอีสาน

ภาพประกอบที่ 21 : โปสเตอร์ประวัติ อักษรไทยน้อย

ภาพประกอบที่ 22 : โปสเตอร์ประมวลภาพกิจกรรมในการดำเนินงาน

ภาพประกอบที่ 23 : ป้ายศูนย์เรียนรู้ชุมชนด้านเอกสารโบราณวัดศรีจันทร

ภาพประกอบที่ 24 : ภาพ ภาพประกอบที่ 25 : ภาพบรรยากาศศูนย์เรียนรู้ชุมชนด้านเอกสาร
บรรยากาศศูนย์เรียนรู้ชุมชน โบราณ
ด้านเอกสารโบราณ

ภาพประกอบที่ 26 : ภาพบรรยากาศศูนย์เรียนรู้ชุมชนด้านเอกสารโบราณ

ภาพประกอบที่ 27 : การอบรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิถีวัฒนธรรมชุมชน (รศ. วิณา วิสเพ็ญ)

ภาพประกอบที่ 28 : การอบรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิถีวัฒนธรรมชุมชน (เจ้าอาวาส, นางล้อม จ้องกำ, สท. จันทะนี คามะตา)

ภาพประกอบที่ 29 : การอบรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิถีวัฒนธรรมชุมชน (ผศ. สมชาย นิลอาธิ)

ภาพประกอบที่ 30 : พิธีมอบป้ายจำลองศูนย์เรียนรู้ชุมชนด้านเอกสารโบราณ

บรรณานุกรม

- ก่องแก้ว วีระประจักษ์, 2545. สารนิเทศจากคัมภีร์ไบเบิลงานสมัยอยุธยา. กรุงเทพฯ: หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร.
- ชนัญ วงษ์วิภาค, 2545. “ประโยชน์ของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม” ใน เอกสารการสอนชุดวิชา **ประสบการณ์วิชาชีพการจัดการการท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ชอบ เข้มกลัด และ โกวิทย์ พวงงาม, 2547. การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเชิงประยุกต์. กรุงเทพฯ: เสมาธรรม.
- ทิพย์ หาศาสตร์ศรี และ พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์, 2551. **ภูมิปัญญาไทยกับการศึกษา**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ปฐม หงษ์สุวรรณ, 2557. รายงานผลการดำเนินงานโครงการส่งเสริมวัฒนธรรม ประเพณี **ภูมิปัญญาท้องถิ่น และส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวพื้นที่พิเศษ**. มหาสารคาม: สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ศรีศักร วัลลิโภดม, **พัฒนาการทางสังคม-วัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2554.
- ศิราภ ณ ถกลาง, 2559. **คติชนสร้างสรรค์: บทสังเคราะห์และทฤษฎี**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- สมชาย นิลอาธิ, 2544. **โลกทัศน์จากคัมภีร์ไบเบิล: คติชนและวิถีชีวิต**. เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการเรื่อง “การสำรวจสถานภาพองค์ความรู้จากคัมภีร์ไบเบิลภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประเทศไทย.” มหาสารคาม, (อัดสำเนา).
- สมพงศ์ วิทย์ศักดิ์พันธุ์, 2542. **ต้นเค้า กำเนิดและวิวัฒนาการของอักษรและอักษรวิธิต**. เชียงใหม่: ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สมัย วรรณอุดร, 2547. **มิติทางวัฒนธรรมจากคัมภีร์ไบเบิลภาคอีสาน ศึกษากรณีจังหวัดมหาสารคาม**. มหาสารคาม: โครงการอนุรักษ์ไบเบิลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สุจินต์ เพชรดี, 2543. **300 ปีแห่งการตั้งถิ่นฐานบ้านนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย (2236-2543)**. เลย: ม.ป.ท. (เอกสารอัดสำเนา).
- องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน), 2558. **เรื่องเล่าชาวนาอ้อ: พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนนาอ้อและวิถีวัฒนธรรมชุมชนนาอ้อ**. เลย: เมืองเลยการพิมพ์.